

deelnamen?), andere passages lezen dan weer als gerichte aanzetten tot verder onderzoek (199: over de intrigerende praktijk om scheepvaart te financieren door het doorverkopen van delen van een schip, waarbij vroege Italiaanse technieken voor risicospreiding voor ogen komen; 311 : over de opmerkelijke verbondenheid tussen de stedelijke elite en de colleges van heilige-geestmeesters en kerkmeesters).

De nieuwe *Geschiedenis van Dordrecht* zal de lokale honger naar kennis over het eigen verleden zeker stillen, voor de professionele stadshistoricus is ze een erg nuttige momentopname van de beschikbare kennis en een op de toekomst gerichte oriëntatie voor verder onderzoek geworden. Een mooi boek, ook vormelijk, dat er hopelijk nog twee even fraaie vervolgdelen bijkrijgt.

Marc Boone

K. van Dalen-Oskam, *Studies over Jacob van Maerlants Rijmbijbel* (Dissertatie Leiden 1997, Middeleeuwse studies en bronnen LVII; Hilversum: Verloren, 1997, 269 blz., f56,-, ISBN 90 6550294 7).

Het gaat in dit boek om vijf studies waarvan de eerste en de laatste qua omvang eruit springen, respectievelijk over de door Maerlant in relatie tot zijn bronnen toegevoegde dan wel weggelaten eigennamen en over het rijm. Hoewel het laatst bedoelde hoofdstuk het omvangrijkste is en als de meest karakteristieke bijdrage moet worden beschouwd, laat ik het hier verder buiten beschouwing. De overige drie studies gaan achtereenvolgens over de genealogie van Christus, de Keulse Driekoningenverering en Maerlants bronverwijzingen. Het boek wordt afgerond met een slothoofdstuk waarin de schrijfster haar bevindingen nog eens samenvat met als leidraad de denkbeeldige chronologie van het literaire procédé: van inspiratiebron (motivatie) en legger tot en met de consument. In de eerste bijlage geeft de schrijfster een overzicht van de door haar gebruikte bronteksten. De tweede bijlage biedt drie concordanties van Maerlants *Rijmbijbel* met zijn belangrijkste tekstbronnen, eerst voor het oudtestamentische deel met de *Scolastica* van Comestor en de bijbel met apocriefen, vervolgens voor het evangelische deel met uiteraard weer de *Scolastica*, nu met de evangeliën, terwijl de laatste concordantie betrekking heeft op de *Wrake*, waarbij derhalve de *Rijmbijbel-tekst* met passages uit *De bello Judaico* van Flavius Josephus wordt gecorreleerd.

Uit de studie over de namen in de *Rijmbijbel* blijkt dat niet alleen rijmvereisten Maerlant ertoe brachten om in relatie tot zijn bron namen toe te voegen dan wel weg te laten, maar ook en vooral dat de relatie tot de genealogie van Christus bij die keuze voor Maerlant een doorslaggevende factor is geweest, waaruit eens te meer blijkt hoezeer de *Rijmbijbel* om Christus draait. De genealogie zelf komt in het tweede opstel aan de orde, waarbij de schrijfster overtuigend aantoont dat Maerlant gebruik heeft gemaakt van het *Compendium historiae in genealogia Christi*, een geschrift waarvan de tekst nogal eens in combinatie met de voor Maerlants *Rijmbijbel* verreweg belangrijkste Latijnse bron, de *Historia scolastica* van Petrus Comestor, in handschriften is te vinden.

In de derde studie vestigt de schrijfster de aandacht op Maerlants bijzondere aandacht voor de Driekoningenverering, die sedert 1164 dankzij het optreden van de Duitse keizer Frederik Barbarossa in Keulen was geconcentreerd. Deze verering was ook in het Hollandse milieu waarin Maerlant placht te verkeren aangeslagen, wat alleen al blijkt uit het feit dat de Hollandse graaf Willem II op 6 januari 1249 in Keulen de Driekoningen ging vereren (85-87, vergelijk 199-203). Dat vestigt tevens de aandacht op het publiekssegment waarop Maerlants *Rijmbijbel* zou zijn gericht, want juist de aandacht voor de Driekoningenverering rechtvaardigt het daarbij

vooral aan leken en dan in het bijzonder aan de wat meer geletterde adel te denken. Dat strookt met gegevens over de bewaard gebleven handschriften, waarvan de geïllustreerde exemplaren voor de vermogende adellijke categorie bestemd lijken te zijn geweest, terwijl de ongeïllustreerde handschriften bij wat minder vermogende geletterden terecht kwamen; ook de keuze van de vorm waarin Maerlant zijn *Rijmbijbel* heeft gegoten (rijm, epiek) en het woordgebruik lijken daarop naadloos aan te sluiten. In ieder geval heeft Maerlant volgens de schrijfster zijn werk niet bedoeld voor 'academici die het werk met strikt wetenschappelijke doeleinden zouden willen raadplegen' (201), wie dat destijds dan ook mogen zijn geweest.

In het stuk over de door Maerlant geleverde bronverwijzingen benadrukt de schrijver het voetnootkarakter daarvan, op grond waarvan zij veronderstelt dat de *Rijmbijbel* bedoeld was voor zoiets als geestelijk 'basisonderwijs' (120), waarbij de ijverige leerling op het eind dan wel wat in de steek wordt gelaten (de lijst referenties naar evangelisten in de eerste bijlage tot dit hoofdstuk, 121-124). Als voorbeeld van Maerlants weergave van op bronnen gebaseerd weten vestigt de schrijfster bijzondere aandacht op wat Maerlant heeft te vertellen over de lotgevallen van de stoffelijke resten van Johannes de Doper, en dan in het bijzonder over diens hoofd, dat in Amiens en Aken werd vereerd, en de wijsvinger, waarmee Johannes het Lam Gods had aangewezen, die volgens Maerlants tekst in 'Montiu' is terechtgekomen, waarmee wordt bedoeld op Saint-Jean-de-Maurienne in Savoye (116-117; de behandelde tekst in de tweede bijlage bij dit hoofdstuk, 124-126). In deze gevallen laat Maerlant zijn twijfels over de waarachtigheid van de verhalen merken, maar de vereringen zijn daardoor niet minder relevant. Mevrouw Van Dalen heeft met de bundeling van deze studies een onmiskenbaar verdienstelijke bijdrage geleverd, die ons inzicht in Maerlants werk en de bedoeling daarvan groter diepgang verschaft.

Jan van Herwaarden

J. A. A. M. Biemans, *Onsen Speghele ystoriale in Vlaemsche. Codicologisch onderzoek naar de overlevering van de Spiegel historiael van Jacob van Maerlant, Philip Utenbroeke en Lodewijk van Velthem, met een beschrijving van de handschriften en fragmenten, I, Onderzoek, appendices, II, Catalogus, registers, bibliografie, platen* (Dissertatie Utrecht 1997, Schrift en schriftdragers in de Nederlanden in de Middeleeuwen II; Leuven: Peeters, 1997, 548 blz., ISBN 90 6831 943 4 (I), 90 6831 934 5 (II)).

Het is bijna onvoorstelbaar wat een rijkdom aan materiaal in deze beide boeken bijeen is gebracht. De *Spiegel historiael* was dan wel in opdracht van de Hollandse graaf Floris V geschreven, maar Holland is betreffende de handschriftelijke overlevering vrijwel te verwaarlozen. Het is vooral Vlaanderen geweest waar het geschrift in de eerste helft van de veertiende eeuw zijn lezers en luisteraars vond, vooral vanwege de nawerking van de Guldensporenslag (1302). De nieuwe elites in de Vlaamse steden blijken bij uitstek het publiek te zijn geweest dat ervoor heeft gezorgd dat Maerlants werk zo rijk in de handschriftelijke overlevering bewaard is gebleven en wel omdat 'de nieuwe elite in de verschillende steden van het graafschap [Vlaanderen] meer openstond voor een Nederlandstalige Vlaamse cultuur dan de heersende klasse onder het oude regime' (293). Maerlant had blijkens eigen zeggen een breed algemeen ontwikkeld publiek voor zijn *Spiegel* op het oog, vooral leken, maar ook geestelijken en zeker onder hen de klerken met een lagere wijding; alleen theologisch geschoolden bleven buiten beschouwing (33-37).

De omvang van het werk, de *Spiegel historiael*, gevoegd bij de omvang én complexiteit van de handschriftelijke overlevering bewerkstelligen een veelheid aan complicaties bij de be-